

G. Komoróczy Emőke

„Mindennek titkos lelke van...”

Hegedűs Mária természetelvű vizuális költészetéről

„Egy tárgy azért képes szeretetünket felkelteni,
mivel önmagánál nagyobb erők hordozójának tűnik.”
(Jean Bazaine)

Hegedűs Mária (sz. 1951.) egészen sajátos, egyéni alkotásmódot képvisel a Magyar Műhely körén belül. Nőies látásmódját megőrizve, egyedi, női alkotói utat járt/jár be. Vidéki lány lévén, távol a fővárosi avantgárd köröktől, természetközeli életfel-fogásban nevelkedett. Életútjának állomásai: Hajdúdorog – Hajdúnánás – Debrecen – Kazincbarcika, ahol a debreceni tanítóképző főiskola elvégzése után (1974) népművelőként helyezkedett el. 1976-ban felvették az ELTE magyar–népművelés szakára, így közelebről megismerhette a korszak eleven, vitákkal terhes kulturális életét. Ő természetesen az „újítók” pártján állt, s később, mikor már maga is tanította a magyar irodalmat Kazincbarcikán, egy szakközépiskolában (ahol könyvtárosként dolgozott 1984-től), a legmodernebb szemléletet képviselte. Kolléganője volt Takácsné Papp Mária (Papp Tibor húga), aki édesanyjával együtt ugyane városban élt; s akiket Tibor, ha itthon járt, mindig meglátogatott. Papp Mária – matematika tanár lévén – már 1983-ban számítógépet kapott a bátyjától, ami akkor itthon még ritkaságszámba ment! Ő mutatta meg kolléganőjének a *Magyar Műhely* számait s a bátyja gyönyörű vizuális albumát, a *Vendégszövegek* 2,3.-t.

Hegedűs Mária ettől fogva tudatosan kezdett érdeklődni a M. M. iránt, s „ellesve” a poétikai újításokat, maga is készített vizuális költeményeket (Apollinaire – Kaszák ikonikus, geometriai formái, valamint Erdély Miklós művészetfilozófiája voltak számára az irányadók). 1985 nyarán már jelen volt Kalocsán az első hazai M. M.-találkozón; s a kollektív kiállításon is részt vett műveivel. Végighallgatta az előadásokat, megismerte a M. M. köréhez tartozó alkotókat; elementárisan hatottak rá Schöffner Miklós fénymoduljai. Ettől kezdve rendszeresen eljár a M. M. körének ekkor még „titkos-tilos” budapesti összejöveteleire (Bujdosó Alpár húga, Ildikó lakásán, Pomogáts Béla Villányi úti otthonában, a Petőcz András-szervezte MÉDIUM ART-esteken stb.). Elment az 1987-es hadersdorfi találkozóra is; ekkor kötött szorosabb barátságot a Bujdosó-házaspárral.

A M. M. 1986. decemberi (72/2.) számában jelentek meg tervezett vizuális kötetének első darabjai. Majd Papp Tibor tanácsai és útmutatásai alapján (aki meg-

ismertette vele a különféle betűtípusokat, nyomdatechnikai eljárásokat, szövegszerkesztési módokat), valamint saját korábbi fotós és rajz szakköri tapasztalatait hasznosítva, elkészítette első, 14 lapból álló, Mallarmé *Kockadobása* példájára 40 x 40 centiméteres négyzet alakú, szitasokszorosítású vizuális mappáját 50 példányban (*Vendég voltam apám kertjében*, Kazincbarcika, 1987). Apja, akit ő ápolt éveken át, 1985-ben halt meg csontrákban, hosszú szenvedés után. Lírai számvetésében a vers-én szembenéz gyökereivel, szüleihez való viszonyával és saját élethelyzetével is.

Az alkotó munka ettől kezdve egyre inkább az önkifejezés, az élményfeldolgozás örömteli módja lesz számára. A M. M. révén sikerül bekapcsolódnia a nemzetközi vizuális költészet véráramába: a 80-as évek végén már több kollektív külföldi tárlaton szerepel műveivel (Lyon, 1987. április 3: *d'atelier* és *M. M.-est*; Leuven, 1988 tavasza: *Európai Költőfesztivál* – itt az egész albumát kiállítják). 1992-ben újabb 50-példányos szitasorozatot készít a Tretyakov Képtárban még annak idején vásárolt szibériai *maszkgyűjteménye* mintájára (*Karnevál*; „vizuális szerepköltészet a születéstől a halálig”). A sorozatot ajándékba küldi a külföldön élő – általa jelentősnek tartott – alkotók számára; többségüktől (így Határ Győzőtől, Francis Edeline leuveni művészettörténészről stb.) elismerő méltatást kap. A hazatért M. M. mindhárom keszthelyi találkozásán (1993 – 94 – 95) jelen van; s bemutatja újabb alkotásait, diaporáma-vetítéssel, performance-szal egybekötve.

1996-ban a M. M. Kiadó – a Kazincbarcikai Önkormányzat és a Soros Alapítvány támogatásával – megjelenteti *Az én karneválom* című, első vizuális kötetét, amelynek külön érdekessége, hogy minden fejezet más-más színű lapra van nyomtatva (narancssárga – kék – szürke – piros – zöld – s végül tarka). A könyv megjelenését két bemutató követi: Kazincbarcikán (ahol Sörös Zsolt mond laudációt), valamint Miskolcon a Petró-Házban, Vass Tibor szervezésében (*Más-Kép*). Mindkettőt kiállítás és performance kísérte (a nyomdától megkapott selejtes színes íveket a szerző egy teknőben, gyökérkefével mosta-mosogatta, miközben sorra mondta a verseit – majd a lapokat kiakasztotta száradni egy szárítókötélre; ezzel visszautalva Kassák *Tisztaság Könyvére*).

A kötet kalligrafikus kompozíciói archetipikus jelrendszerre épülnek; a vizuális patternt hordozó grafikai elem és a szövegelrendezés megkönnyíti az értelmezést. Az esetlegesen elhelyezett szövegdarabkák többféleképpen is összeolvashatók, számtalan asszociáció kapcsolódhat hozzájuk és magukhoz a képi elemekhez is, amelyek a kompozíciókat nyitottá teszi, és egy széles ívű szellemi aurát vonnak köréjük. A kötet szerkezet a hozott/kapott szellemi-lelki indíttatásoktól (*Vendég voltam...*) a belső érlelődés stációin át az emberi-művészi kiteljesedésig ível. Az előző-oldalakon a szerző szilárd, tömör, fekete téglalappal jelzi: az előző stáció lezárult, új probléma-komplexum következik. Két korai mappáját természetesen szinte változtatás nélkül

építi be könyvébe, ezzel is jelezve: a gyökerekkel már tisztában van – ezek (voltak) benső egyensúlya megteremtésének forrásai.

Apja napfényragyogású *Kertje* (narancssárga színű lapjaival) az egykori Édent idézi; a macskaalakzat a női/es/ség és a lelki függetlenség szimbóluma („madarakkal kódorgok” – „/k/er/e/getem a tsárkányokat” – „állok a holdzúgásban” – „hallom a kövek közt hallhatatlan / zöld fekete csattogó / tengerfogyatkozást”). A Kert elvesztésének fájalmát az alkotás, a „szó-kreáció” s az „örök temethetlenség” segít feloldani. Az Apa immár végérvényesen azonos a Természettel; a sírhantra hulló göröngyök (fekete tintapacnik a szövegen) jelzik: az emlékekből Élet sarjad; a rózsákban – gyümölcsökben – a napfény ízében az Apa újraél.

Az eredeti *Karnevál*-mappán is csak kicsit módosít a szerző: a Zodiákus 12 maszkját kettővel megtoldja – ezekbe mélyen személyes gondolati tartalmakat kódol. A kék alapszín maga is az égbolt kékjére (és az elvont léttartalmakra) utal. Francis Edeline szerint a maszkok „sorozatot alkotnak, akár az élet egymást követő és végül a halálba torkolló arculatai. /.../ Ebben a nagyon profán században éppen a 'karneváli'-nak és a 'cirkuszi'-nak a csapdája révén válik a hatalmas kettősséget hordozó mű komoly tartalmak kifejezőjévé”.

A Zodiákus a teljes életkort szimbolizálja (minden egyes évben – egész életutunk folyamán – e körökön haladunk végig: a tavaszt köszöntő Kostól a Halagig; a halál és feltámadás – újrakezdés – jelképig). Az állatövi jegyek az ember ösztönerejét, természeti alkatát szimbolizálják (amely a primitív embernél még fékezetlen volt; a fejlődés során viszont fokozatosan megtanulta spiritualizálni). Jung szerint „az állati lény” mint ösztönös lélek, mindannyiunkban ott lakik, nem elfojtanunk, hanem szabad akarattal uralnunk kell (önismeret által személyiségünkbe integrálni). A farsang az önismeret megszerzésének próbaköve és színtere. Állatábrázolások már a paleolitikumban is léteztek (barlangi rajzok, 50-60 000 éve); az ősi népek varázshatalmuk miatt tisztelték őket: a totem-állatok szelleme túlélte az évezredek. A maszk a totemállatot jelképezi: (a törzs őséneke szellemét, akivel a bennszülöttek mindmáig kapcsolatot tartanak). A maszkok tehát *archetipikus szimbólumok*, s az állatbőrbe öltözött alakok („állatdémonok”) mindmáig különböző népi kultuszok szereplői (vö. C. G. Jung: *Az ember és szimbólumai*, 1993-as kiadás, 231–239.).

A *Karnevál* a *Kos* jegyében kezdődik (az egyiptomiak Amon Napistent is Kos-fejjel ábrázolták): „*Karnevál-őfelsége, a mosolygó arcú Király /.../ színes-illatos-édes papíresőben / sárgában-vörösben / koszorúslányok fekete-fehérben*”. Az absztrakt *Bika* csillagkép a Vénuszuralta betű-ékszerláncból rajzolódik ki (a görögök Zeust ábrázolták Bika istenként; ugyanakkor a Minotaurus a pusztító bika alakmása volt). Az *Ikrek* jegyében (amely a kínai mitológiában a Sárkányt jelképezi) *Karneválherceg* betű-négyzetbe zárja magát „anyámasszonyanyámként”, így teremtve biztonságos keretet „kétarcúsághoz” (a római mitológiában ő Janus isten). Majd szigorú arc-

kontúrral megjelenik a *Rák* – s hozzá társítva a temetői képzetek, a Holtak Birodalmá; ahol a lírai én apja immár végérvényesen lakik. A „nedves jegyre” jellemző érzelmi bizonytalanság töprengővé teszi („szégyentábla – számárfolt – bűnfolt – átok alatt vagyunk az arcokkal kövezett úton /.../ ez a fehér tigris ez a fekete teknőc apám saját arcán fut mint eltévedt szőlőinda” stb.).

Az *Oroszlán* minden mitológiában az első helyen áll az értékhierarchiában (igazságtévő uralkodó; a keresztény szimbolikában Krisztus egyik arca). Itt és most mint az élet delén járó Karneválherceg lép elénk – a tomboló nyárra panaszkodik („kés a napban” – a „holtak is szomjaznak”; „sirályok sikoltása” kereng a légben: a „nagyszájú szél” mindent elsőpró vihart ígér). Emberfejre emlékeztető, markáns arcával, bajuszkájával-állszakállával olyan, mint aki valóban eltöpreng az Élet értelmén. A zodiákus pedig forog tovább...A *Szűz* csillagkép kettős arccal lép elénk „a csurommező holdfény” alól. Egyik arca keskeny, finom vonásait ékszerszerű betűlánc alkotja (Aphrodité, illetve Mária-szimbólum); a körötte-fölötte VVVV-alakban csapongó varjak az ősz közeledtét jelzik: „talányos fák”, „rozsdás rózsák” „első és utolsó ölelésben” fonódnak össze. A Shakespeare-sonettekéből (112, 133, 150, 154) átemelt vendégszövegek feltűnés nélkül simulnak bele a képbe, újszerű konstellációban, a költő/nő/ gondolatkörébe illeszkedve. A Szűz másik arca már a beteljesült, termékeny ősz ígéri (a telt női arca rá vannak írva a fejében kerengő gondolatok: „szeretek s ha nem vagy rá érdemes még jobban megérdemlem hogy szeress”; „képbe zárom s túlzott mentéssel túlzom bűneid”; „szerelmed és száналmad leve-szi homlokomról a botrány bélyegét” stb. stb.). A lányból asszony lett; a Szűz érett Nővé változott.

A *Mérleget* formázó, geometrikusan arányos, gyönyörű idolikus jel Justitia istennő igazságosztó Hatalmát jelképezi: az origó-pont /O/ mint harmadik szem ragyog a homlokán. A két szem körkörös betűíve s a szív ikeralakzatát leképező arc pontos egyensúlyban „mérlegeli” az Élet legfontosabb titkát: ki-ki „barlang-cellafészekbe”, „önszíve rejtekébe” zárja feloldhatatlan magányát; de ha két ember magánya egymásra talál, Venus szeretetlángja szelíd sugárzással egységbe vonja komplementer szívkamrájukat. S ekkor már a *Skorpió* (a mitológiai fönixmadár!) jegyében az öröklét titkát kutatjuk. A Skorpió a Kígyó és a Sas rokona: a földi kísértések legyőzésének és a Levegőégnek az Ura („honvágyam van” – „ütött madárként elzuhanok”, „szoktatom magam a halálos hidegig”). Majd egy stilizált *Kentaur*-alakzat (a *Nyilas* – a germán és a magyar mitológia szent állata: a ló) a szelek szárnyán már Csillagbonba indul; de „nehézként” még ráfonódnak a földi kötelékek. A csillagpályák galaktikus fogaskerékszerűen egymásba kapcsolódó szövegekorei a kettős vonzás kínzó feszültségéről árulkodnak („mélyenélisz-mélyenélisz” – de felcsillan a megtisztulási vágya is „a visszatartott férfikönyvekben”). Karneválherceg továbblép...

A *Bak* jegyében már a sivár Tél vár rá: kihűl körötte minden. Artemis istennő ál-

dozati szerepre készülődik: meghal Másokért. Ezért látunk keserű-ironikus fintort a Herceg /ál/arcán: tudja, ő sem kerülheti el a számadást. Két szeme mint „agent spirituel” felügyel a „soros katalógus” vagy „balsorkatalógus” egyenlegére. A *Vízöntő* (vízválasztó!) kinek halált, kinek megújulást ígér. A félrehúzott száj, az oooo – aaaa – rrrr stb. betűsorozattal kirajzolt arc, elferdült orr, a hulló könnyek a jóvátehetetlenül eltékozolt Életet siratják. Hogy kire mi vár? – az majd a *Halak* jegyében (Krisztus-szimbólum) dől el. A zodiákus utolsó csillagképe két szimmetrikusan egymásba épülő arc-térfelet mutat, a homlokot a BAL-VÉGZET sejtelve felhőzi; ki-ki HALADÉKÉRT esd az Ítélszék előtt. Az álarcosbál végetért: farsangtól farsangig tartott. Kinek mit hozott? – ez ám a BÖKKENŐ! A KESERŰDŐS KIRÁLYFIAK elhúzott szájjal nyugtázzák: VÉGE! Az utolsó maszk félig síró – félig nevető mosolya elárulja: mindenki tart attól, ami rá vár, amikor lelép a Világszínpadról.

A harmadik ciklus (*Kóborlások*) a maga szürkés alapozásával a *Betűbirodalom*-ban való kóborlás – keresés – tájékozódás izgalmas időszakát idézi meg. Az itt látható képversek zöme a *Médium Art* antológiában, illetve a *Magyar Műhely*ben már napvilágot látott – valamennyi a tipográfiai kísérletezés időszakában. A szerző betű-utakon, betű-városokban, betű-térképen, játékos képalakzatokban bolyong; itt-ott a kínai képjeleg is el-eltéved. A vers-én, mint aki tűzpróbán esett át, a betűkonstrukciókba drámai belső történeteket kódol („rohadt körtánc eszelős éjszaka /.../ vasvillaszigony rettenet járdal” – „kőlavínokban ölelkezünk kőben izzó kézjeleink közben /.../ tested barlangjában véremlen alszol / alszol / alszolódom /.../ és együtt éljük az örök halálra ébredést”. A „betűköztársaság” szabályos, szimmetrikus homokóra-alakzatban épül fel; a talpazat és a felső rész mintegy tengelyforgással tükrözi egymást (*tükrővers*). A lírai én számára ez az „egyetlen lakható otthon”, „egyszemélyes haza”, „privát evangélium” – amelyben azonban csak akkor érezheti magát igazán otthonosan, ha egyébként /is/ Teljes az élete. De hogyan és mitől lesz /lehet/ teljes? –

Erre vonatkozóan a költő a Költészet-Palota (mint kacsalábon forgó vár) különböző szintjein varázsszavakat helyez el, ismét vendégszöveggént, most Szilágyi Domokos verseiből: „Szeressss.../ kicsit többet adni mint amennyi vaaan // s én RÁADÁSUL szeretlek”. Mintha a lírai én most talált volna rá az Igazi társra: e Palotában együtt akarja tudni mindazt, aki / ami az ő számára a legfontosabb: „szeretlek az Életből számkivetve / mert Álom minden innen és túl a halálon / miattad és éretted irgalmas csak hozzám a halÁLom / szeretlek s csókban állig TEDDD / hogy szeressem magam s állig a CSÓKban tedd hogy MAGAD is SZERESSED magad”. HARMÓNIA a Másik Emberrel csakis a SZERETETből fakad. A Palotaszárnyat betűmadárkák röpködik körül; boldogságot árasztva „csörködnek” – „karomkodnak” – játszanak. A záróképen pedig vidám lakodalmi zsongásban-bongásban zuhog-nak a nyomtatott és írott betűk. A szövegtömbök jórészt olvashatatlanok; viszont a

kompozícióból kiemelkedik egy lépcsőzetesen felépített szövegtest, amelynek minden „lépcsője” vastag keretben az egymásra-találás örömét hirdeti: „lakodalom van minden házban félek az érett ségtől ki csurranó mézízű nyárbán a vér szökésébe nem penészedő hajdában fészkel egy szarvasbogar lakodalom van már...”

Eme jelentős életfordulatot megörökítő ciklus után az élénkpiros alapozású BŐG BOZSOG a pálya- és sors-alakulás mozzanatait idézi fel. Női mivoltából adódóan a szerző nem vesz részt az irodalmi élet csetepatéiban; inkább szelíd iróniával leképezi (és nem leírja) azt a fullasztó légkört, amelyben – a cenzúra nyomásától megszabadulva – a különböző szemléletű csoportok egymás *ellen* és nem együtt küzdenek; a „koldusok” – „kufárok” – „kurvák” forgatagában szóhoz sem juthatnak azok, akik nem csatlakoznak sehova. A vadak minden változata (ragadozómadarak – medvék – héják – varjak stb.) megjelenik a porondon a „dögszagra”, s pusztítja az apróbbakat (szamár – csóka – menyétke – homár – rák menekül előlük); „dúl a gyűlölet”, s a csatamező győztesek / áldozatok hullájával telik meg. „Deszkasírt túr a kültelki szenny-menny” – „én dall – te dall – ő dall – hondal és kardal” árad mindenfelől. Költőnk visszavonul e tömegharcból: VÉGVÁRAT épít magának, s az Élet természetes szépségeibe fogódzik („mátkamezőn legelnek a zöldgerincű álmok”, s „könny ragyog az ég malom-szemében”). Míg a Városban „bög-bozsog” az élet, s „poklokat rejt a konzervdobozok és magazinok hulladéka” – addig a vers-én párjával a Béke Szigetét választja: „GYERE GYÖKEREZZÜNK”. A nyugtalan évek után eljött végre a FÉSZEK-rakás ideje: „védelmez-e még hajdan megikrásodott lángunk / virágzik-e még asztalunk / szépségünk romjaiban ágyunkban nyújtózkodó tűzben / szárnyas szarvasbogárszemed szelídül homlokomhoz”. A Férfi-Nő-kapcsolat ellentmondásosságáról is lényegi mondandója van Hegedűs Máriának; amit a négy képből álló MACSKA-ciklusba kódol. Valódi hím- és nősténymacska-alakzatba írja nyomtatott betűkkel a szöveget, mintha a macskapáros párbeszédet folytatna egymással. A lapok alapszíne itt a zöld: a remény színe. A vadászó – kóborló – ragadozó hím (1. kép) „zsákmányszerző” körútra indul; sóvány-nyugtalan alakja, a testére írt, alig kibetűzhető szövegfoszlányok jelzik: nem leli helyét, szenvedélyek viharában ég. A nőstény viszont (2. kép) nyugodt, önérzetes, önálló, szuverén személyiség, a NŐISÉG és a CSÁBÍTÁS teljes fegyverzetében. Egyelőre a lelki függetlenség állapotában („tudnálak szeretni”, de „téged szeretni képtelenség”). A 3. képen viszont már mint boldog, kiteljesedett, elégedett NŐ várja haza a párját (ez a kompozíció jelent meg a M.M. 100. számában). Testét a 'szem'- és a hozzá kapcsolt '-gyűrű', '-kagyló', '-fészek' stb. szavak borítják, a legkülönbözőbb variánsokban (*szemkóhó, szemlugas, szemzsalu, szemolaj, szemgyűjtő, szem-háló, szemburolk, gombszem* stb.). A macskaasszony tehát éberén és büszkén ügyel fészke/családjá biztonságára. A hím macska viszont /újra/ ragadozó körútra indul (4. kép). A testére írt szöveg tanúsága szerint benne is megvan a fészekhez való ragasz-

kodás („hímszántó-hímharang-hímtengely-hímtakaró”); de erősebb a kalandvágya. Hogyan békélhetnek meg egymással? Hogyan tudnak együtt maradni? Csakis úgy és akkor, ha tisztelik és elfogadják egymás természetét – ha mindkettőnek fontos a közös otthon; de nem fosztják meg egymást a szabadságtól! Vagyis csakis az *önkéntes* összetartozás lehet szilárd kötelék...

A macska az ősi népek felfogása szerint „szent állat”: a legenda szerint még Noé bárkájában érkezett az Új Földre, s szaporodott el Euráziában. Várkonyi Nándor az elsüllyedt Gondvána-kontinensről származtatja; Madagaszkár szigetén még ma is élnek formarokonai (*Elveszett Paradicsom*, 1988-as kiadás, 125–128.). Otthonához, házi tűzhelyéhez hűségesen ragaszkodik; mágikus erejéről, varázshatalmáról számtalan mesében-mondában, boszorkánytörténetben olvashatunk. A Nősténymacska maga az eredeti, ősi Női Természet; párja bárhol kóboroljon, az erős kötelék köztük nem szakad el soha. Nem véletlen tehát, hogy Hegedűs Mária képverseinek visszavisszatérő szereplője a macska; bizonyos értelemben önszimbólumnak is tekinthető – éppúgy, mint a szintén gyakorta fel-felbukkanó, szárnyalni vágyó madár. Vajon le lehet-e győzni önmagunkban a szabadság- és függetlenségvágyat? El lehet-e fogadni egy megkötözött élethelyzetet? A macska ketrecbe zártan, a madár kalitkában hogyan érzi magát?

Vannak mégis olyan helyzetek, amikor nincs más út. Ilyen egy nő (nősténymacska) számára a gyermeke/i/ születése. A fehér selyempapírra nyomtatott záróciklus (MADÁR-KERÍTÉS) öt színes képszövege ezt az életérzést örökíti meg.

Az *első* – mintha téglaszínű falra vésett önszembenéző vallomás lenne – a bezárt-ság és útvesztés képeit variálja („rajtam a szárnykosár” – „beledőltem a rögmalomba” – „elértem minden tévesztőhelyre” – „forgolódom atlaszárnyak nélkül” – „csak ez a szemetafóra / csak még ezzel hóbölyögnék”). A *második* – világossárga alapszínű – kompozíción lényegében ugyanilyen jellegű szövegrészeket olvashatunk; még keserűbb – és tágabb körre vonatkozó – mozzanatokkal kiegészülve („vakít a holdtirtás / belénk vakít hull a hörgő / fénygubó HULL HULL HULL” – „dermeszt a jégvert madárvirágzás” – „tüdőnk felreped” – „ellobbant Fényszakajtó”). A *harmadik* tabló halványzöld alapozása látszólag a reményé; csakhogy a megrepedt-megtört üveglapra írt szöveg itt is a lelki szétesettségről, reménytelenségről vall („tehetetlen napok kötél tánca kötél nyomokkal / elbotlom fizikai arcomon és szörnyek kelnek keresve hol van nagyobb szakadék: előtte m vagy benne m /.../ veled és nélküled: ez az én processzióm – járom az omla dozó üveghegyet: gyalogolok fizikai arcom útjain”).

A két utolsó kép – sárgás-piros, illetve mohazöld alapzatával – mégis derűs/ebb/ és biztató/bb/. A *negyedik*en a félköríves és egymásba fordított szövegsorok mint ha bölcsőt formálnának; a vers-én – kislány alvó arcát nézve – belenyugszik a női sors megkötözöttségébe, változtathatlanságába. A szabályos betűfutamok

szinte leképezik a gyerek egyenletes lélegzését, s a bölcső ütemes ringása mintha az anyát is megváltozott élete elfogadására, örömteli átgondolására készítetné („átírom a rolettákat egyetlen szobánkban ahogy halvó arcodon átvirran az életem /.../ ahogy szeretném félretenni a mosolyodat ahogy kirángatnak az időből az ágakon csüggeszkező szavak a dalvómadarak...”). Így hát képzelete szárnyán mégiscsak messze, a magasba röpül, s a távoli Jövőben kalandoznak gondolatai... A sötétzöldes márványlapra írt *záróképen* (5.) kiemelt betűkkel ismétli a szerző: „kék avarban imbolygó SZEMETAFÓRA ez a TÜKÖR”: a gyermek szeme, melyben ő (az anya) és az ég, no meg az egész világ visszatükröződik. Az ékalakban szedett sorok mintha a madárrepülést imitálnák („csattog egy tüdő egy ló meg egy madár-kerítés / kóbor sirályok szederszemében káromkodik a tenger / a méhek itt ülnek az ablakom alatt /.../ árnyék egy holdmezőn”. Amint a Messzeség / Közelség egymásra vetül, a versén a Mindenséget pillantja meg gyermeke szemében – nincs többé rabság, bezárt-ság: madárszárnyakon felrepül a Magasba, a Végtelenbe. A macska minden nehéz helyzetben talpra ugrik.

Az én Karneválom képverseiben tehát a szerző belső szellemi-érzelmi érlelődésének, átalakulásának íve rajzolódik ki. Útnak indulva az apai házból kapott örökséggel, kibontakoztatja emberi-költői képességeit; majd végigjárva a lelki-szellemi belső vívódások stációit, elérkezik önmagához. Ugyanakkor azt is felismeri: *női* sorsa sajátos paramétereiből nem léphet ki: azokkal együtt, azokat vállalva kell további életét berendeznie.

1996-ban egy váratlan-véletlen krétai nyaralás szinte robbanásszerűen új merderbe terelte Hegedűs Mária alkotásmódját. Egy teljesen új világ tárult fel előtte a tengerparton: a végtelen víz, a különös közet- és növényvilág elvarázsolta, rabul ejtette alkotói fantáziáját. A talált, a víz által különleges alakúra csiszolódott kövek, az ismeretlen növények és termései (dísztökök – makkok – tobozok – articsókák – bogáncsok stb.) arra ihlették, hogy ezekre rója költői szövegeit. „Velem van a vázlatfüzetem, tollal és fényképezőgéppel járom a tengerpartot. Gyűjtöm a növénycsodákat, a vízzel formázott köveket” – emlékezik később. – Kóborlásai közben, ha nincs nála toll, lapos kövekre jegyzetel, pár kósza szót, szó szerkezet ír fel emlékeztetőül; majd hazatérve lázas tárgygyűjtésbe kezd. Eddig jobbára kalligrammákat alkotott – most viszont kilép a síkból a térbe. Az egzotikus flóra és fauna igézetében fakéregre – gyökerekre – színes falevelekre írt verseivel a tárgyköltészet egészen sajátos, egyedi változatát teremti meg. 1999 januárjában Kazincbarcikán a Kisgalériában önálló kiállítást szervez különleges, új munkáiból, amelyre az ifjú „műhelyeseket” is meghívja. Majd lefotózza e nem mindennapi objektumokat, s előfizetők gyűjtésével még ez évben megjelenik 500 példányban a M. M. Kiadónál gyönyörű színes albuma, az *Összeszótt mezők*.

Maga a kötet cím is arra az Ős-Egységre hívja fel a figyelmet, amely nemcsak a kül-

világban, hanem az emberi bensőségben (a tudatmezők kapcsolatában) is jelen van. Egyfajta szintetikus látásmóddal közelít a szerző a valóság különböző szintjeihez (a kassáki „szintetikus irodalom” jegyében, akinek alkotásmódjából sokat merít). Jung szerint *ősválónk* – a psziché legbenső magva, vitális pszichikus erőközpontunk – mindennapi megújulásunk forrása; nagyobb része az Univerzum Teljességéhez tartozik: a Kozmoszal egylényegű, vagyis mindenütt jelen való, általa éljük meg a Lét Teljességét. Természetesen minden embernél más-más mértékben, módon aktivizálódik (a nehézségek legyőzésére, kapcsolatteremtésre, a lelki megújulásra stb.): ez a psziché 'atommagja', a Belső Ember. Az egyén számára a valódi, legfontosabb 'életkaland' az ősválónkkal való kiegyensúlyozott kapcsolat kialakítása – vagyis a belső békénk (az élet értelmének) megtalálása (C. G. Jung: i.m. 194–207. – *Ősválónk: a totalitás szimbólumai* fejezet).

Költőnk a szürreális szövegelemekkel „életre kelti” a talált tárgyakat, majd lefényképezve őket több aspektusból is, mint önálló műalkotásokat, címekkel ellátva, ciklusokba rendezi. A címek és a műtárgyak által a befogadóban keltett asszociációk maguk is szövegalkotók – hiszen a befogadó a saját képzettartalmaival töltheti fel a műveket, szubjektív viszonyba léphet velük („nyitott mű”). Az album káprázatos színvilága kifejezetten *kozmi*kus aurát von a művek köré.

A ciklusok kialakításában az „alapanyag” a domináns; vagyis az alkotások műfaji besorolása már eleve természeti eredetükre utal (*'fűkőtemény'* – *'gyökér- vessző- ékszer- kő-kőtemény'*). Maga a 'kőtemény' – mint saját alkotású szó – a 'készítmény'-jellegét hangsúlyozza (mint a 'sütemény'). Tessék ízlelgetni. A tárgyi alakzatok kiválasztása, egymás mellé helyezése, a kötet-kompozíció pontos megtervezése egyértelműen a *konceptuális költészet* körébe utalja ezt a könyvet. Hegedűs Mária számára a Teremtő Szellem közvetlenül a Természetben nyilatkozik meg; ezért /is/ lesz a szemében Kassák természetelvű költészete (számozott verseinek motívumkincse) éltető forrás. Ezt az élményvilágot fordítja le a vizualitás nyelvére, most már nem kalligrafikusan, hanem térformákban.

Chirico, a *pittura metafisica* híres megteremtője, azt vallotta: „minden tárgynak két vonatkozása van: egy *hétköznapi*, amit általában látunk, és amit mindenki lát – és egy szellemi, *metafizikai* aspektusa, amelyet csak kevés egyén lát (elsősorban a művészek) a metafizikus meditáció pillanataiban”. Ezt a metafizikai aspektust érzékeltetik a Hegedűs Mária által kiválasztott tárgyak, amelyeket a szövegfoszlányok segítségével lélekkel telít, és sajátos szellemi tartalmakkal tölt fel. Jung szerint „az egész világmindenség potenciális szimbólum”, az ember szimbólumalkotó hajlama az emberi psziché arche-rétegeiben kódolva van. A Hegedűs Mária által kiválasztott tárgyak jórészt kör és gömb alapformájúak (Platón gömbként írja le a pszichét; a Föld is gömb alakú, sőt a Világegyetem is gömbszerű, hiszen a Nap, a bolygók, az egész Galaxis körpályán kering). A gömb a zen buddhizmusban a megvilágosodás

szimbóluma; a kör pedig olyan archetipikus belső kép, amely már az őskori ember művészetében is fellelhető, s minden vallás szimbolikájában fontos szerepet játszik (mandalaformák, kör-alaprajzú templomok, városok stb.). A körnek az ősi és a népművészetben (varázskörök) éppúgy, mint a szakrális művészetben fontos szerepe van.

Az első ciklus (*Pontkőtemény*) pontszerű, vagyis gömb, esetleg ovális alakzatú tárgyakból áll (makk – díszök – kagyló – kő), amelyeken szavak, szövegfoszlányok hirdetik a TERMÉS – TEREMTÉS szoros kapcsolatát. Ahogy a TEREMTŐ megalkotta a (természeti) világot, úgy teremt a költő egy virtuális világot magukból a természeti tárgyakból. Egyiket akár országalmaként is értelmezhetjük; rajta a makkkupak mint korona. A tökéletes kis makkot övező szöveg nyomatékositja: TEREMTÉS – TERMÉS – TERMÉSZET egylényegű, s az alkotás maga is a természeti folyamat része. Ahogy a növények teremnek, ahogy az egészséges makk kupakja a termést tartja – olyan magától értetődő természetességgel termi-teremti a költő a „kőteményt”. Ahogy Kassák mondta: a Művészet – Teremtés, és A TEREMTÉS: MINDEN.

A négy aspektusból lefényképezett, fülkagylót imitáló „desperált sigillum” érdekes, eredeti NAUTILUS fosszília (az egyetlen tengeri élőlény, amely ma is él, és alakja szabályos aranymetszést alkot): egy sötétebb magja van, s a kagylószerű peremen körbefutó szavak (tokpánt – tokrög – toksín – tokláz – tokprés – magtok – rácsok – fénytök – körtök stb.) egyértelműen arra utalnak, hogy a benső magot tokkal, burokkal védi a természet (mint makkok a makkot vagy mint magzatot az anyaméh). A kiválasztott kódarab tehát eleve alkalmas volt arra, hogy jellé váljon: a költői üzenetet közvetítse. Ezért az alkotó kézjegyével ellátta, „megpecsételte” (SIGILLUM) – rábízta féltett titkát. Vagyis egyedi darabbá, műalkotássá tette – intellektualizálta a természet spontán remekművét. „Hajamban békanyál” – „Fülemben hablak” – üzenete, hiszen ő maga is (mint művész) a természeti valóság része.

A *pontart* egy csodálatos, ezerszirmú tavoróza – olyan, mintha kristálytömbből faragott virág lenne. Szirmain a betűk halványak, elmosódottak; csak a PONT szó emelkedik ki. A pontművészet tehát a pontból (az EGY-ből) kisugárzó sokirányú erő: a szerteágazó levelek, szirmok belőle sarjadnak. A PONT a Kezdet, a Világmindenség centruma (Isten szimbóluma) – a belőle áradó energia élteti-táplálja a jelenségvilágot.

A *Kék a macskasár* egymásra halmozott gömbök, gömb-gubók sorozata, különböző nézetekben. A rájuk írt szöveg szerint: gránátalmák (amelyek köztudottan a szívcsakra táplálói, vagyis: életforrás). A színes, változatos kis gubók macskafészekre emlékeztetően egymásra gömbölyögnek, mintha egy kert holdfényes zugában lenne a rejtekük. „Gránátalma-érés-hullás ideje van”, vagyis árad-áramlik az Élet; tehát a kis macska-gubanc az összebúvó Szeretetet szimbolizálja. A hold rejtélyes

fényében a „macskasár” is megneemesül, éterizálódik – így elvont kék színben ragyog. „Harangok szólnak” – „sugarak gyalognak”; a Természet szeretetünnepet ül. A „gránátalma-tál” több mint gyümölcscsendélet: éltető-tápláló erő. Akárcsak Kassák *Egy kosár gyümölcs* című regényében...

A *Diókoporsó* kompozíciósorozat többféle értelmezési lehetőséget is kínál. A sötétbarna dióhéjra fehér betűkkel van rávésve: *diókagyló* – *diópajzs* (vagyis itt is a burokszerep dominál). A hozzákapcsolódó két kép (*Kéreghajó*, *Kéregtest*) még jobban felerősíti ezt a szerepet, kiemelve a *Kéregnyereg* sajátos, átvitt értelmű funkcióját (szállít valamit – valakit; a lovas például „nyeregbe száll”). A kéregnyereg összeköti a diószemeket: „egymásra kongatnak”, egymáshoz taszítódnak. Ahogy a magánhangzók összekapcsolódnak: jelt adnak (iá – oá – auuu stb.) – a diók is termékeny, egymást védő szövetségre lépnek egymással. Egyedből sokasággá válnak.

A *fűkötemény* ciklus visszautal az *Apám kertjére*, megidézve a sokféle növényforma színes kavalkádját, a fény-árny játék változatos gazdagságát: a Szeretet édenét.

A *Mezőn száradó* egyszerű kóro, bogáncs végtelenül bonyolult belső szerkezetét, minden ízét-porcikáját átvilágítva, a fénykép egy gazdagon rétegzett kristálykelyhet varázsol elénk. Alapformáiban az ásványi-növényi lét szerves összefüggésrendjét ismerjük fel. Néhány szigetszerűen szétszórt töredékszó utal arra, hogy a Mindenséget átható kozmoszenergiák mind a szervetlen (ásványi), mind a szerves (növényi) világban spontán geometrikus alapformákat hoznak létre (vagyis a geometria a magasabb összefüggések Rendjét tükrözi). Az ősi és a modern művészet egyaránt ezekből építkezik. Vagyis a Természetben és a Művészetben azonos teremtő elvek alakítják az alapformákat – bennük az isteni Szellem nyilvánítja önmagát. A kóro, a bogáncs csodálatos formáiba a Mindenség titkai vannak kódolva.

Amint azt az *Eső-espee* kompozíció is mutatja, amelyen a bogáncs rejtett kis kürtjei, keskeny, kúpformájú tüskéi úgy rendeződnek el, mint madárfészek, amelyben apró, hegyes csőrű madárcák bújnak össze. A bogáncs tüskéin elszórt betűk mint esőpermet hullnak alá az ősgomolyra, amelyből valaha minden életformáció sarjadt. A száradt mezei kóro is védi a bensejében rejlő bogáncsot, mint a dió páncélja a diót: a külső héj, a burok magába zárja és óvja a magot – kapcsolatuk tehát szerves, széttephetetlen. Mint anyáé és gyermekéé.

Hegedűs Mária, aki a *természeti* élmények és formák felől közelít a modern művészethez, pontosan érzékeli a szervetlen/szerves, növényi/állati formák közötti kapcsolódási pontokat és a formációk belső Egységét. A *Napfogyatkozás* kompozíció-együttes első pillantásra meghökkentő, hiszen három száradó-fonnyadó virágot látunk csupán (*fonyatkozás*). Szimbolikus üzenetük: a napfény nélkül minden elhervad-elfonnyad, a Sötétség elpusztít minden életet. Apokaliptikus korunk árnylétben fuldoklik – s szomjazik a Fényre.

Ennek ellenpontjaként egy sárgás-derűs lopótöksorozatot látunk (*Zajönnek var-*

jam). Egyikük napfénnel töltött lámpaként (vagy napernyőként) libeg-lebeg a színes mezőtenger fölött; a zajos varjak meg-megcsipkedik. Aztán a toklámpa valódi lopótökké változik (*Mén a hímnap*), s a szerző ironikus-játékos szövegfoszlányokkal díszíti. Így már olyan, mint egy hosszú nyakú üveg (*átváltozás*: dől belőle a bor); „a nagy tökkőnek vége”, „csütör tök”, „dön tök”, „világosodik a hold” – „fürdet finom kínban” – „most kezdődik a nagy rettenet üstök éje”: „vicsorgás – vércsorgás”. Vagyis a *hímnap* nem is olyan veszélytelen! A *Darzsató/Darzsatók* különleges alakzatai viszont inkább női szirmokra emlékeztetnek; s a szétszórt, „kőbe vésett” szövegutalások is mintha a /fel/feslett parisienka darázdongására hívnák fel a figyelmet. Rendezetlen burjánzásban rakódnak egymásra, egymás mellé a szép, virágszerű, gömb- és ovális darzsatóvek, mintha az öntudatlan-ösztönszerű létezés rétegeit jelképeznék.

A *gyökérmotívum* ciklusban még fantasztikusabb alakzatokat látunk: ezek a tudatalattink ágbogait, az ott játszódó folyamatokat, gyökérgondolatokat képezik le. A fa, a gyökér Jung szerint a spirituális fejlődést, a lelki élet megújításának igényét szimbolizálja (ami a kollektív tudattalan legmélyebb rétegeiből tör fel). „*Szempon-tom a gyökér pontja*” – vési a költő az első gyökértömbre, jelezve, hogy a személyiség-centrum, a „gyökérmotívumok” szimbólumának szánja e fura kompozíciókat. A *zöldsáncpengekatlan* az őskigyót formázza: az önmagában többszörösen megcsavarodott, fura alakzatnak mintha viperafeje lenne – marása halálos. Az őskigyó is bennünk van; s ha nem sikerül megfékeznünk (azaz ösztönerőink rabjává válunk): elveszünk – figyelmeztet a szerző. *És elveszítéd* mindazt, ami fontos és értékes számra – sugallják a következő képek amorf összörnyei. *Füstös pohárban* napfogyatkozás: sötétségbe borul az életed. *Megrabolva*, kifosztva, magányban maradsz. „Tények odavetve”, „szavak széthallgatva”, „tengerek megkóstolva” – mindaz széthull, amiért élni érdemes. Mint csupasz csontdarabok, csonkoltan és lemeztelenítve merednek ránk a szikár gyökérdarabok, fájó idegvégződéseikkel; míg végül behull minden a sötétségbe: a nemlétebe.

A cikluszáró, csontdarabra írt haiku (*Általveszítéd*) jobb oldalán mintha egy kerdős asszonyfej (siratóasszony) lenne; az együttes sírködarabot formáz, ráírva az utolsó stáció: *Nagyasszonyfa* (az alkoholisták gyűjtőhelye). Az asszony a párját siratja. Ide jut, aki nem képes úrrá lenni ösztönein – számára nincs megújulás.

A *Vesszőköttemény* ciklusba különböző színű vesszőkből font tarka (sárgásbarna – narancssárga – sötétbarna – friss-zöld) kör- és gömbformák, labdaszerű, ide-oda pergő-forgó, guruló alakzatok kerülnek, rajtuk betű-pöttyök, szófoszlányok. Az élen két kör alakú hasáb, „vezérszavakkal” (*görgetni – görgetni – gördüléke – görnyedten – görnyüldény – görgető*). Mintha a lírai én valóságosan is játszana a szóval és a labdagömbökkel: a játék segítségével kilép az érzelmi labirintusból, és a „világosságra” jutva, visszanyeri belső biztonságát. A vesszőgombolyagokon olvasható szavak

(zabpókháló – széna-szalmafonat – szerencsekerék – szalma-ketrec – folyondár stb.) az életforgatag véletlenszerű változékonyságára utalnak (hol fent – hol lent). Valóságos kézművesmunka minden darab; nevük is van (Gördüléke, Meővesz, Morozsda, Rácsok). Napgömbnek vagy Sorskeréknek is nevezhetnénk őket. Viszont ha valaki belekerül a mókuskerékbe, annak foglya is marad: a vesszőlabirintusnak nincs se be-, se kijárata. Úgy is nézhetjük tehát e gömböket, mint a pszichét szimbolizáló gordiuszi csomót: se megfejteni, se szétbogozni nem lehet, legfeljebb szétvágni. Ilyen kibogozhatatlan csomót alkotnak mélytudatunk tartalmai.

Az utolsó, a legsötétebb színű vesszőgombolyag (*Itok a vessz*) tágasabb háttérkeretbe emeli a labirintusképzetet: nem pusztán egyéni „bújócskázásról”, útkeresésről van szó, hanem egy jóval tágabb érvényű társadalmi útvesztésről is. Ki-ki keresi a helyét a változó valóság ingatag és szétzilálódott viszonyai között („magyar – megyer – megyek – magam”); de kiutat se egyénileg, se társadalmilag nem talál. Veszélybe került hát mind az egyén, mind a közösség sorsa?

A lírai én viszont mintha mindennek ellenére rátalált volna a benső egyensúlyi állapot megőrzésének titkára: pszichéje mélyrétegeiből friss kreatív életerő buzog fel. Így lesz az *Ékszerkötemény* a megújult bensőség, a kiküzdött harmónia ciklusa. A gyönyörű, talált kövekből kialakított, féldrágakőhatást keltő sorozat már önmagában véve is derűt, szellemi ragyogást sugároz. Itt is a „gördülékenység”, a labdajátékszerű könnyedség, az „átgördülés” egy magasabb létállapotba a központi szövegem („gördülékeny – hördülékeny – törékeny”); mint mikor a bábállapotból felszárnyal egy gyönyörű lepke.

Az első masszív, bábszerű kőformák, szövegutalások fel-felidéznek a bezártság nyomasztó állapotát, a tetszhalottérzést (az „összeablakozott falak” zártak, nincs kitörési lehetőség; a vers-ént a „féregjáró lakodalom” – „csődbement gyümölcsök” romjai veszik körül – „tébolyházban lakom” – *Mozsárbékba alszom* stb.). Mintha a „farce macabre” körtáncát járná: *A torony lakható* – mégse otthonos. A több nézőpontból, több irányból fotózott kórosorozat szövegfoszlányai az előző ciklusokból ide is átemelt érdekes, fülkagylószerű fosszilián bizzar összevisszaságban egymásra vetítődnek („fülemben hablak” – „bepülök a kőbe” – „desperált sigillum” – „hajamban békanyál” stb.). A fül köztudottan az egyensúly szerve; hangsúlyos szerepeltetése arra utal: a lírai én számára különösen fontos a belső egyensúly kialakítása. De mintha ennek ezer akadályja lenne: tokpánt zárja körül magát a füljáratot – a betokosodott szenvedések emléke. Ezt szeretné a vers-én áttörni; érzi: túl *kell* lépnie a negatív élménykörökön. S talán már sikerül/t/ is. A következő képek kristályszerkezete eleve az anyag-szellem ellentétének feloldását szimbolizálja.

Az *Ékszerkövek* letisztult, csiszolt, valódi ékszerekre emlékeztető féldrágakő-sorozata már a kiküzdött egyensúlyi állapotról tanúskodik. A kör- és ovális alakú, halványzöldes, világos szürkés-barnás érezetű márványfelületen szabályos rendben,

ékszeralakzatban helyezkednek el a szavak, mandalaszerűen – mintha a vers-én meditációs objektumai lennének. A kő szilárdsága, állandósága önmagában véve is nyugtató hatású. A mandala az egyensúly helyreállításának, a belső béke megteremtésének az eszköze – a meditáció során az ego szinte feloldódik ősválónkban, elsimulnak individuális 'sérrelmei'. E kőékszereket szemlélve, szinte a tenger márványszépségében gyönyörködhetünk (amit a rajtuk körbefutó szavak, szótöredékek is erősítenek: „marmarmar” – „hathathat” – tarló – tárló – trón – tér stb.). Maga a *látvány* is gyönyörködtet, mint a borostyánkőbe zárt szarvasbogár, amely a kő eresztékeibe, apró erezetébe zárja magát: – „kőbarlangba”; ahonnan kirepülni többé nem tud: a kő rákövül (*Berepülök a kőbe*).

Az *Ékszerkőtemények* utolsó darabja a *Kőbéka* – természetesen ez is szimbolikus jelentőségű. Hatalmas kőteknős, kőlábakkal körülakva (talált kövekből kialakított békaalakzat), kettős perspektívából lefényképezve. Óriás páncélja az ősi állandóságot – bizonyos értelemben az Örökkévalóságot jelképezi. Hátán hieroglifaszzerű 'bölcsh' üzenet (érzékeltetően az „örökéletre” utal – hiszen a teknős hosszú évszázadokig él). Ezért tartják „szent állatnak” több kultúrában is (Altáj – India – Kína – Afrika, sőt egyes dél-amerikai törzsek). Mágikus, archetipikus szimbólum: a lélek eredeti létének formáját testesíti meg. S egyúttal a Természet örök körforgását is: mindig megújulásra képes (az elvarázsolt békakirályfi a királylány csókjától újjászületik, s a régi gyönyörű dalia lesz belőle ismét). Korszakokat átívelő, összekapcsoló léte tehát a kontinuitás szimbóluma.

A záróciklus (KŐ / KŐTEMÉNY / KŐ) a Dick Higgins emlékére készített *HAL-fal*-sorozat (*I remember Dick Higgins*). A John Cage és Henry Cowell nyomdokain indult, angol születésű művész (1938) volt a happening kezdeményezője és 1961-ben a Fluxus-mozgalom elindítója; az akció-művészet, a fonikus költészet, a performansz egyik legismertebb képviselője, s a vizuális költészet alapos szakértője, népszerűsítője. *Albuma* (*Pattern Poetry*) világszerte ismert munka. Alapjaiban változtatta meg a művészetről való gondolkodást. Váratlan halála mélyen érintette Hegedűs Máriát, aki személyesen is találkozott vele 1990-ben a Magyar Írószövetségben. Ezért zárja kötetét a művész emlékére készített munkájával, amely 1999-ben az Ernst Múzeumban rendezett Higgins-emlékkiállításon is szerepelt.

A HAL-fal képsorozat monumentális, síremlékszerű kőoszlop, több aspektusból megörökítve. A ráírt szövegfoszlányok az ember és a Kozmosz egytlényegűségére, a Világmindenséggel való kapcsolatára utalnak; a Téren – Időn és oksági láncolatokon kívüli TEREMTŐ mindenütt-valóságának őselményét sugallják. Ez az őselmény szavakkal nem, csak képileg (*képnnyelven*) ragadható meg: a hatalmas, sztelészerű kőoszlop a Holtak Birodalmát őrzi, jelezve, hogy az ember – holta után – feloldódik a végtelenségben: individualitásán túli élete immár az egész Közösségé. Az óriás-gyertya, amelyet Hegedűs Mária a Közösség nevében állít, kifejezi és

érzékelteni Higgins művészetének egyetemes, transzcendens jellegét: a Világosságra törekvő lélek, anyagi természetét levetkőzve, elindult a Fény felé – visszanyerve őslényegét: az Égi Embert. Kilépve a fogalmi nyelv kereteiből, átlép egy másik dimenzióba („Egyszembefordulok – vesztembefordulok – láncszembefordulok – indulok”). A réghalottak láncolatában, a holtak jégbirodalmában, a jegy-szem, kő-szem, pók-szem, vak-szem, gyász-szem országában maga is kővé: *jellé* dermed („memento mori!”). Itt mindenki, még a legnevesebb földi halandók is, csupán „egy szem” a láncban.

Az oszlopon szétszórt, aláhulló betűhalmaz mintha az ősnyelvet – Hamvas Béla kifejezésével: a szakrális szubjektum nyelvét – imitálná: a Szellem síkján hat ez a nyelv, függetlenül konkrét jelentésségétől. A távozó előtt nem evilági összefüggések tárulnak fel: visszatér az Eredethez. Az *Egyszembefordulok* kötetzáró kompozíció már a hátramaradottaké, az emlékezőké, akik a gyász folyamatában átélnek-megsejtik az ősi Egység mibenlétét (és „felébrednek” maguk is). A *zárt életet* a képnyelv megnyitja a *nyílt lét* felé (a vizuális irodalom képnyelvéről lásd: Hamvas Béla: *Scientia Sacra*, 1988-as kiadás, 382–386.).

Hegedűs Mária második kötetében tehát túllép az ikonikus ábrázolásmódon, és a hangsúlyt a *térbeli képnyelvre* helyezi – vagyis ősi analógiákat közvetít. Fű – gyökér – gumó és kőkonstrukciói, a szövegfoszlányok virág – madár – állatszimbólumai, a színek – hangok „összhangzata” az Eredetre nyitják rá szemünket, s a kötetet lapozgatva világosan érzékeljük Baudelaire igazát: „Jelképek erdején át visz az ember útja”. A könyv ősbemutatója 2000. február 9-én volt Kazincbarcikán, a Béke mozi különtermében, mintegy 200 főnyi érdeklődő (a szerző tanítványai, barátai) jelenlétében, kiállítással, performansszal egybekötve. A kötet sikere bizonyítja: a vizuális alkotások iránt igenis komoly érdeklődés volt/van a köztudatban; s ha némi értelmezői segítséget kapnak a befogadók, örömmel fogadják a szokatlan műveket.

A sikeren felbátorodva, költőnőnk felveszi a kapcsolatot több hazai avantgárd folyóirattal, s újabb munkáit, elektrografikáit a fiatal „műhelyesek” az internetes portáljaikon, kollektív kiállításokon is bemutatják (1998: Miskolc – MARCELLAND; 1999: Miskolc, *Ajánlott irodalom* – kollektív mail-art kiállítások). Rendszeresen szerepel a Miskolc környékén megélénkülő, Vass Tibor által szervezett interdiszciplináris MARCELLAND küldeményművészeti és operafesztiválok, a MATRICÁK és a MEGA-PIXEL elektrografikai pályázatokon, a *Spanyolnátha*, valamint az *Újbekezdés* alkotócsoport által létrehozott *Időjelek* című internetes folyóiratban s az abból kivált *Műútban*. Az *Agria*, az *ÉS*, az *Életünk*, a *Parnasszus*, *Új Forrás* stb. is közli munkáit.

A kis számítógépes kompozíciók aztán szaporodnak-bővülnek; a szerző – Papp Tibor *Múzsával vagy Múzsza nélkül?* című könyve (1992) alapján – a szövegszerkesztés minden csínját-bínját elsajátítja. „A vektoriális rajzolóprogramokon minden

megvan, amit egy költő elképzelt – bátorítja Papp Tibor az ifjú kísérletezőket. Létrehozható a legdurvább felület és a legfinomabb árnyalat, kivitelezhető a betűk tökéletes vagy tökéletlen összefűzése, kicicomázása és megcsonkítása, megvalósítható a szöveg alig és jól olvasható változata, a görbék-egyeneselek megszerkesztése”. A rajzolóprogramok segítségével a szöveg bármilyen figurális alakzatba rendezhető; bonyolult kalligrammák – iniciálék – különböző ábrák – formai metaforák – labirintusok – körkörös és kígyóvonalak is kialakíthatók (i. m. 93–95.).

2007. november 8-án Kazincbarcán régi és újabb munkáiból performansszal egybekötött önálló kiállítást rendez „*évek óta tart ez a nyár...*” címen, amelyre meghívja a M. M. alapító szerkesztőit; gyönyörű, bekeretezett képkölteményeket is készít ajándékba számukra. Papp Tibor, aki épp ez idő tájt Magyarországon tartózkodik, vállalja a tárlat megnyitását, s méltatja Hegedűs Mária látványköltészetét. A kiállított alkotásokat méltatva Papp Tibor megállapítja, hogy a szerző – korábbi kalligramformáin és ikonikus alkotásain túllépve – egyre több 3-dimenziós szövegtartóra (próbababára, hegedűre, gitárra, faháncsra, gyökér- vagy kódarabra stb.) applikált szövegtárgyat készít, amelyeket a „poétikus világmindenségbe” beemelve, mind szélesebbre nyitja alkotásai értelmezési tartományát. Ugyanakkor hangsúlyozza, hogy ezekben a művekben a *szövegnek* különösen fontos szerepe van (vagyis *irodalmi* és nem képzőművészeti munkákról van szó).

Hegedűs Mária különleges performance-szal nyitja meg az estet. Egyik tanítványa fejét kendőszerűen beborítja egy géztekerccsel, amelyre rá vannak gépelve a versei – s miközben fennhangon mondja-olvassa a költeményeket, lassan visszatekeri a gézt. Befejezve a „mutatványt”, a tekercest szétvágja, és a verseket kiosztja a közönség körében. Ez a sajtószerű performansz egy különleges ötletből született: a szerző régi típusú Erika írógépebe rugalmas pólyát/gézt fűzött, s arra gépelte rá a szövegeit. A későbbiekben aztán számtalan variációban valósítja meg ezt a performance-típust (hol valakinek kezére-lábára, hol egy hegedűtok belsejébe vagy bármilyen tárgyra, faháncsra, növényre stb. tekeri rá a gézt/pólyát),

A kiállított szövegtárgyak bizarr-szurreális álmokképeket, kozmikus szimbólumokat közvetítenek. „Kiülök minden lap margójára és holdforrásra és napfagyásra hajtom félig kialudt fejem”. A lírai én szinte felolvad az izzó lávaömlésben, sejtve, hogy mégse tarthat örökké ez a nyár – de tudatában van: „legmézebb éveid vacsorázod...” Épp ezért inti maga-magát: őrizze meg e nyár minden mozzanatát: „ahol felfénylik a fák sora után a tökéletes sor: a LÁNGra vált KÉPMÁS – fogd ott a lámpást az arcod mögé”. Az egész természet, a tárgyak és dolgok mind-mind izgalomban, az érzelmi felforrósodottság állapotában vannak: „Izzó vízben nyílnak ki a megígért délelőttök / és távoli nyakéken lógnak a nyárral öklelő szelek / vesszőkosárban nyikorognak a percek és hirtelen felfénylő tükörről roskad le a szakajtó”.

A vers-én – ujjait tűzbe mártva – fest-ír-rajzol, az érzelmi felforrósodás állapotá-

ban a Mindenségre nyitja rá tekintetét („szemed tengerfehérjében az ég rajzol HŰR-AZÚRT”). Nyüzsög-bozsog az egész teremtett világ, a flóra-fauna is átítatódik ezzel az érzelmi felfokozottsággal, lázas boldogsággal: „lobbot vet SZENT IVÁN illatag órája hozzád szögez / hamuszavak hullanak kútból / kútba és rádobnak az asztalodra /.../ mézzel telt fejedből táplálkozom”. Bizarr metaforák, oxymoronok, végtelen távolságokat egybefogó paradoxonok, megszemélyesítések sokaságával érzékelteti a költő az emberi élet és az Abszolútum közötti feszültséget, a lázverte forróságban egybeforró két ember széttéphetetlen összetartozását: „kozmosz ligetünkbe felrepül egy METEOR / mézesóben sistereg-kereng / fedetlen árnyéknak kettős halma / fáklyafény ölelkez / lépted alá fullad / és szétmázol minden igeidőt”.

Ez a nyár tehát a Szerelem évada – az ősi Éden boldogságának újraélése. Minden nép mitológiájában szerepel a Téren és Időn kívüli Boldogok Szigete /Elysium/ – a Kozmikus Harmóniával való Egység színtere, amelyből a „bűnbeeséssel” kiszakadtunk. Az Egység helyreállítása, a visszatalálás csakis a végtelen Szeretet által lehetséges, amely itt e földön a szerelemben: két ember egymást kiegészítő (komplementer) kapcsolatában realizálódik. „Ma hallgatod az éjjeli rituálét /.../ fű – fa – ég / isteni színjáték algoritmusát / ÉGŐ meg KERÍTŐ KLÁRISOK göröngyein majd a nappal kitakarja / bodegánk kincseit /.../ Fénycepek szerterepülnek”; s az égi Harmónia szétárad a Természetben. „Madártoronyban a harang átlépi harangmását /.../ fölöttem négy ütem benedicté”. A költő a szakrális mitológia, a „megszentelődés” képeivel érzékelteti eme földi-égi összetartozás mélységét. „Most VISSZAMEGYEK A VÁLLADON / az Időben beszélni tanít egy madár /.../ a próteuszi hold szárnyai csattognak /.../ szétrágják a vizek önnön mélyüket / csattog a csend”.

Ugyanezt a kiállítási anyagot mutatja be a szerző a budapesti Francesco Galériában 2008 áprilisában. A megnyitón is „múmiás” performanszát adja elő: ezúttal fia fejét tekeri be a szövegtekerccsel, miközben folyamatosan mondja a verseit. Utána hosszas beszélgetés következik; neves műtörténészek, költők és szakemberek részvételével, akik nagyra értékelik a látottakat-hallottakat. A vendégek között jelen van Olivier Bonnin francia szobrászművész-matematikus-közgazdász is, akinek annyira megtetszenek ezek a különös alkotások, hogy meghívja szerzőjüket kollekciójával egyetemben a Párizs melletti Palaiseau-beli magángalériájába (*Espace 181 & Algorithmes*).

Hegedűs Mária természetesen örömmel fogadta a meghívást; az Írószövetség titkára és az Avantgárd Szakosztály vezetője is hozzájárult a kiállítás megszervezéséhez. Miután a hivatalos kapcsolatfelvétel Kazincbarcika önkormányzata és a Párizsi Magyar Intézet igazgatója között sikeresen lezajlott, a kulturális csererendezvények keretén belül létrejött Olivier Bonnin *Kezek* című szoborkiállítás Barcikán (2008); majd *Arabeszk* szobrát is felavatták 2009. május 1-én az Ambrózia étterem parkjában (talapzatán a felirat franciául: „Hódolat a magyar szellemiség előtt...”). Ezt köve-

tően Loredana Rancatore francia szobrász *Pala* című tárlatát mutatták be Barcikán, majd Budapesten a K.A.S Galériában. 2008 őszén rendezték meg Hegedűs Mária vizuális költészeti tárlatát Palaiseau-ban, majd közvetlenül ez után Somodi-Hornyák Szilárd művésztanár kiállítását.

A párizs-palaiseau-i megnyitóra (2008. november 7–8–9.) Hegedűs Mária egész családja elkísérte (párja és fia autón hozták a kiállítandó kollekción, velük jött Vida Katalin, a tolmács is, aki aztán a továbbiakban is jelen volt minden jelentős eseményen. Az izgalommal teli megnyitó, ünnepi köszöntők s a nagyszabású fogadás után a jól sikerült performanszot s a vendégekkel való beszélgetést követően Olivier a saját otthonában látta vendégül a mintegy 40 főnyi vendégsereget (maga főzte a vacsorát). Majd az ünnepek múltán magára maradva, a művésznő végiggondolja: mit is fog megnézni szabadnapjain „a titokzatos és nagyszerű Párizsból”, amely most őszi pompájában ragyog. Napról napra rögzíti az eseményeket, a látottakról csodálatos fényképfelvételeket készít, s minden este hazatelefonál. Feledhetetlen élményeit aztán *Párizsi Napló*jában, gazdag fotóanyaggal kísérve (amelyet rajta kívül Vida Katalin, Bruno Graude, Éles Dávid, Éles Gábor, Molnár Szilvia fényképezett) teszi közzé (a reprezentatív album 2009-ben jelenik meg Kazincbarcika önkormányzata támogatásával).

Az első napok Palaiseau megismerésével és a szomszédos műtermekben dolgozó művésznőkkel való szakmai beszélgetésekkel telnek. Szabadnapján Hegedűs Mária már kora reggel a gyorsvasúton sietve Párizsba indul, ahol is a Saint Michel téren egy pompás kávézó gázcserékkel fűtött teraszán finom párizsias kávé mellett gyönyörködhet a csodálatos panorámában (a térről nyíló keskeny utcácskák, gazdag díszítésű házak, kovácsoltvas erkélyek, a Szajna-part nyüzsgő élete elkápráztatja; a távolban a Szent Jakab Torony „vérző agancsként mered az égre”). Aztán elgyalogol a Pompidou Központ impozánsan modern, extravagáns üvegpalatájához, amelynek homlokzatán egy különleges Napkerékszerű centrumból induló plakát messzire sugárzó küllőin a világ legnevesebb művészeinek nevével hirdeti: itt minden élvonalbeli alkotó – függetlenül származásától, hazájától, politikai és esztétikai hitvallásától – jelen van műveivel. A modern világművészet teljes spektrumát, a futuristáktól-kubistáktól kezdve napjainkig, bárki áttekintheti, aki érdeklődik iránta.

A Louvre-ot Papp Tibor kíséretében járja be egy hétfői napon (amikor a galériák-múzeumok zöme zárva tart). A híres üvegpiramison át bejutva, áthaladnak a monumentális egyiptomi kiállításon, majd a Régi Képtár különleges, nagyhírű festményeit csodálják meg, a Mona Lisával bezáróan. Este Papp Tiborék Rue Pascal-i otthonában várja őket Zsuzsa finom magyaros vacsorával. Egy másik napon Papp Tiborék is meglátogatják Hegedűs Mária a palaiseau-i Galériában; ahol Olivier vendégeiként tartalmas estét töltenek együtt. Egy ízben költőnk Montrouge-ba is ellátogat; gyönyörű képvers-kompozíciót visz ajándékba Nagy Pálnak, aki visszaki-

séri őt Palaiseau-ba, s megtekinti az *Espace 181 Galéria*-beli kiállítást. Montrouge-tól (a Magyar Műhely első szerkesztőségi szobájától) Palaiseau-ig ível tehát az út, amelyet Hegedűs Mária művei bejártak – mintegy 25 évnyi alkotómunka eredményeképp. A M. M. szerkesztőségéből indult útjára, és most oda tért vissza. Boldog, hogy a Magyar Műhely köréhez tartozhatott, és Nagy Pál, Papp Tibor „vigyázó szemé” kíséerte művészi útján.

Hegedűs Mária egyik szabad keddjén magányosan nekivág, hogy az Orsay Galériában megtekintsen egy híres *maszkkiállítást*. „Karneváli maszkjaim miatt ez az első, amit látni akarok” – írja Naplójában. A hat kisebb teremben elhelyezett maszkok lenyűgöző hatást tesznek rá (az ókori színjátszók álarcjai, majd az ázsiai maszkok után elemi erővel érintik meg a királyok halotti maszkjai; az utolsó két teremben pedig a modern kori ember jellem- és érzélemvilágának gonosz torzulásait érzékeltető, színes kerámiából készült álarcok). Örül, hogy ilyen széles skáláját ismerhette meg az emberi magatartásformáknak.

Fontos és emlékezetes eseményként említi a szerző, hogy Jean-Pierre Limborg, a kerekesszékes neves zenész meghívta magánstúdiójába, hogy hangfelvételt készítsen a kiállításmegnyitón elhangzott költeményei szövegfolyamáról, amelynek zeneisége oly mélyen megragadta, hogy pusztán a versdallamot zenei nyersanyagként akarta felhasználni. A szerző természetesen hosszan, tudatosan készül a hangfelvételre, s közben rájön, hogy „felolvasás közben egybeszerkeszthető az egész mű”, ugyanis „minden darab egy cselekvéssel zárul, és minden vers egy szituációval kezdődik”. Így a versindítás a verszáró szituáció alapja lesz. Tehát „egyetlen műként adható elő az 56 kártyavers”, még hozzá magyarul, hiszen Jean-Pierre-t éppen a *magyar* nyelv zeneisége ejtette rabul. A zeneszerző a keverőpult mögött elsőre, egy lélegzetre felveszi a teljes anyagot, majd a CD-t átadja a szerzőnek, a nála maradó hanganyagból pedig a későbbiekben zenét komponál (a mű elkészült, különleges improvizatív hanganyagával fantasztikus élményt nyújt hallgatóinak).

A hazafelé-készülődés izgalmában sor kerül egy másik fontos látogatásra is Gerard Chamayou (az ezerarcú Félix) festőművész-építész vidéki műtermében, aki a matematika és a művészet szintézisét próbálja megteremteni alkotásaiban. Gyönyörű reprezentatív albumában az apró ékszerkonstrukcióktól a 40 000 négyzetméteres architektúrák kicsinyített másáig különféle szerkezetek, elemi részekből létrehozott rácsalakzatok stb. láthatók (ezek a magyar Haraszty István és Lantos Ferenc munkáira emlékeztetik vendégét; a fémes csillogású anyagok tükörmerevsége, hidegsége azonban riasztja őt). Félix óriási udvara viszont kellemes fás-füves ligetként hat, különleges napórájával és ezernyi műtárgyával (amelyek mind az ő alkotásai). A meszterkélttség és túlépítettség, önelvű tárgyfelhalmozás kissé ridegnek tűnik a vendég szemében, aki számára a művészet az otthonosságot és a meghittséget jelenti.

A hátralévő néhány napra költőnők még betervezi a legjelentősebb múzeumok,

képtárak meglátogatását. A Loeuvre-hoz tartozó Orangerie-t Vida Katalinnal járja be; gyönyörködnek az impresszionisták buján burjánzó színeiben, majd az esős párizsi utcácskákon sétálnak késő estig. Otthonában felhívja párját, aki megnyugtatja: jól van, várja őt haza – legyen nyugodt. Így november 25-én, kedden, búcsúzóul, még megtekinti a Picasso-múzeumot; másnap aztán csomagolni kezdi kiállítási tárgyait. Az utolsó délutánra marad a Modern Múzeum állandó kiállítása Braque, Modigliani, Matisse, Utrillo, Picasso, Picabia képeivel; Breton álombeli tájai, Matisse kerámiai elbűvölik. Késő délután átsétál a Rodin múzeumba is, a lemenő nap fényében gyönyörködik a fekete és fehér márványszobrok ragyogásában. Záróra előtt pár perccel megbabonázottan indul a kijárat felé; még visszanéz az aranyban felfénylő Invalidusok temploma óriáskupolájára, s aztán sietve igyekszik a Saint Michel tér felé. „Bár hatalmas honvágyam van, de azért kicsit nehezen búcsúzom” – gondolja. Véget ért az egy hónapon át tartó szellemi-lelki fürdőzés a Művészet Metropolisában.

Késő este meghitt búcsúvacsora Olivierrel és Michelével, „családi körben”; aztán pakolás. Másnap, november 27-én, csütörtökön délelőtt indulás. A repülőúton már csak hazagondol; Pesthez közeledvén, telefonon hívja a családot. Ekkor tudja meg: párja rosszul lett; kórházba került. „Az aggodalom és félelem befészkelte magát” zsigereibe; bár reméli: az orvosok megtesznek érte mindent (ami utóbb igazolódott is). A reptéren húga és fia várta; s ő végre megnyugodott: „Itthon vagyok. Nyakig az életemben”.

Hegedűs Mária számára nemcsak felejthetetlen élmény volt ez az egyhavi kinttartózkodás, hanem életre szóló ihletforrás is. Kísérletező kedve új szárnyakat kapott.

Természetesen Palaiseau-ban megismert francia barátaival költőnk a továbbiakban is tartotta-tartja a kapcsolatot. 2010-ben Budapesten a Ráday Képes-Házban került sor Rosa Puente-tel közös, performance-szal egybekötött kiállítására (*Fűző és Mátka*), amelyet Orbán György és Olivier Bonnin közösen nyitnak meg, nagyszámú magyar-francia vendég jelenlétében. Hegedűs Mária 40 képből álló *Mátka*-sorozata egy férfi és egy női mellkas iker-alakzatára épült (animus-anima szimbólum); a kettő szoros egységében, így a két félből (férfi-nő) álló Emberpár portré többféle aspektusból mutatta meg benső összetartozásuk szépségét. Hegedűs apró gézdarabkákat ragasztott a tiszta felületre – ezekre írta verseit; az üres részeket színesre festette. Majd lefényképezve őket, nyomdai lenyomatokat készített belőlük, s dekoratív kollázsokként akasztotta a falra. Mellettük a faháncsra, kövekre, táblaképekre, különféle tárgyakra festett-írt ikerképek, ikerszövegek (részben az *évek óta tart* anyagából) a Nő belső arcát (az odaadót, a szerető szívűt) mutatták meg. Ezt kiegészítette később a szerző még a *La femme*-sorozattal, amellyel a XX. századi Nő ellentmondásos élethelyzetét érzékelteti, jelezve a „kettős hivatás” buktatóit és

nehézségeit: a NŐ csak nagy belső konfliktusok árán tud egyszerre odaadó társ és hivatásának élő egyenrangú személyiség lenni. Hogy sikerüljön, ehhez a Férfi segítségére is szüksége van...

2010/2012 folyamán aztán több tárlaton is bemutatta műveit. 2010-ben Putnokon a Múzeumok Éjszakáján egész éjszakai programot, önálló kiállítást rendezett; majd Kazincbarcikán kiállította a Gimi Galériában a Mátka-sorozatot; részt vett az 5. MATRICÁK kollektív Nemzetközi Elektrografikai Kiállításon (Bp. – Karinty-terem); majd a 6.-on (Bp. MTA Jakobinusok Terme, 2012). 2011-ben a MEGA-PIXEL (Bp.- Magyar Alkotóművészek Háza), valamint a KLEEMA-X csoport (Kazincbarcika) kollektív tárlatán is szerepeltek művei. Mindeközben Egerben az Eszterházy Károly Főiskola Kepes Szakkollégiumában több ízben is interaktív foglalkozást tartott a vizuális költészetéről, performansszal, kiállítással egybekötve. Ugyancsak 2011-ben került sor Putnokon a Holló László Galériában Olivier Bonnin *Kézsobrok* és Hegedűs Mária: *Logo/mandalák* című közös tárlatára; amit 2012-ben Párizs-Palaiseau-ban az Algorithmes Galériában is bemutattak, majd Budapesten a Szabó Ervin Könyvtár Galériájában, *Kézsobrok és Körversek* címen, nagy sikerrel. Még ugyanez évben napvilágot lát Bonnin–Hegedűs kétnyelvű, egymásra ráfelelő közös kötete (*Kézsobor és logomandala / Sculpture de main et LOGO-MANDALA*). A verseket Vida Katalin, az esszéket Polgárné Münnich Csilla fordította franciára. A szobrok fotóit Vida Katalin – Gergelyffy György – Polgárné Münnich Csilla készítette.

Az album belső íve egyfajta spirituális mozgásra épül: az emberi kapcsolatkeresés vágyára, az egymást keresés dinamizmusára s a kapcsolatteremtés nehézségeire. Az egymást kereső kezek csak a vágyak síkján, virtuálisan találkoznak (imádkozó kéz); a valóságban ritkán szorítják meg egymást. Ezért feloldhatatlan kinek-kinek a magánya; az individualitás zártságából a földi síkon kitörni lehetetlen. Csakis a transzcendencia által haladható meg az emberi világok önös elkülönülése, magánya. A mesteri fotózásnak köszönhetően a színes-fényes papírra nyomtatott munkák valóban úgy hatnak, mintha „ráfelelnének” egymásra (bal oldalon a logomandalák, jobb oldalon a kéz; olykor cserélődik a sorrend, aminek minden esetben sajátos üzenete van). Ha folyamatosan lapozzuk a könyvet, érdekes összefüggések tárulnak fel előttünk: a kezek intő-figyelmeztető jelek, a szövegelemek pedig az élet/halál válaszutjára érkezett ember/iség/ belső meghasonlottságára utalnak. Vagy-vagy. Vagy megújítjuk a Természettel (önnön természeti mivoltunkkal) és a Kozmosszal *eredeti* kapcsolatunkat, erőt merítve áldó, újjáteremtő erejéből; vagy folyamatosan megszegve törvényeit, civilizációs gőgünk rabjaként vakon rohanunk a megsemmisülés felé.

A *Kézsobor és Logomandala* kötetnek hullámzó íve van. A szerző álmait és vágyait kódolja bele, amelyek sokszor ellentmondásban vannak élettapasztalataival.

Az értelmezésnek ezért elsősorban a szemlélődésre és a továbbgondolásra kell irányulnia. „A statikus vizuális irodalmi mű (mint a logomandala) nem kínál lineáris olvasatot, felolvasva nem közvetíthető /.../ nincs benne az idő dimenziója” – szögezi le Papp Tibor. – Így „a befogadás ideje változékony, a befogadó akaratának, pszichológiájának, kultúrájának, irodalom iránti érzékenységének” a függvénye. „Művet műélvezőt a ’közös idő’ egyszeri és egyedi megvalósulása megismételhetetlen *szikrapárként* tartja össze. Minél mélyebb, minél organikusabb mű és műélvező között a kialakult kapcsolat, annál több utórezgés, több felhang keletkezik – mintegy a szikrapár hallucinációjaként – a műélvező tudatában” (in: i. m. 191.). Tehát „szabad a gazda”: ki-ki saját tudattartalmait /is/ belekódolhatja e rendkívül érdekes párhuzamos műbe.

Hegedűs Mária életműve e könyvvel természetesen nem zárult le. 2014-ben *Illúzió* címen mutatta be Barcikán újabb elektrografikáiból, digitális nyomataiból készített képeit. 2015-ben a Palaiseau-i *Espace 181 Galériában* Somodi Hornyák Szilárd és Hegedűs Mária közös kiállítása volt látható – a kapcsolat tehát mindmáig él a két város között. Ugyancsak 2015-ben a Miskolci Operafesztiválon Hegedűs díjat nyert a Bartók Béla halálának 70. évfordulója alkalmából készített elektrografikáival; a pályázat teljes anyaga könyvalakban is megjelent. A zene hullámmozgását leképező szövegelrendezés és a sötét háttérből aranybarnán kiemelkedő violinkulcs – amely a művész-zseni arcképét helyettesíti – mintha sírhant lenne, amely fölött „balzsamos illatok / egypár hú dekadens sárga levél zihál 70 éve”. Bartók szintézist teremtett az ősi és a modern, a hagyományos és az experimentális művészet között – így sikerült nemzeti kultúránkat a világkultúra integráns részévé tennie.

Ami a zenében már a XX. században lezajlott, az az irodalomban – sajnos – mindmáig késik. Az újtó formaelvű, avantgárd költészet – sajátos történelmi és főként politikai okok miatt – nem nyert polgárjogot irodalomtörténeti–irodalomelméleti gondolkodásunkban; de még a köztudatban sem. A képzőművészetben is csak az utóbbi évtizedekben kapta meg a maga méltó értékelését a XX. századot végigkísérő avantgárd kísérletezés. Úgy tűnik: az irodalom – épp a verbalitáshoz kötöttségénél fogva – a „leggyanúsabb” művészeti ág a konzervatív szemlélet számára, amely nem veszi szívesen, ha valaki a megszokottól, a régi beidegzettségektől eltérő módon alkot. S nyomban „öncélúnak”, játéknak minősíti azt, ha valaki egyéni gondolatvilágához illő új formákat teremt. Pedig ha szinkronba akarunk kerülni a „világköltészetben” zajló változásokkal, ismernünk kell, sőt el kell fogadnunk a költészet formaújításait, műfaji és szemléletbeli átstrukturálódását; s a befogadói elvárásoknak is fokozatosan át kell alakulniuk. A megszokotthoz való túl erős ragaszkodás megbénítja az Élet csíráit, és elpusztítja a Jövőt.